

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРАРНОГО СОЦІУМУ

Здійснено аналіз еволюційних тенденцій розвитку наукових поглядів на зміст поняття «аграрний соціум». Виявлено передумови формування сучасного понятійного апарату аграрного соціуму та обґрунтовано інтегрований підхід до розвитку аграрного соціуму. Здійснено класифікацію теоретичних підходів до аграрного соціуму, доведено необхідність теоретико-методологічних досліджень аграрного соціуму в контексті розгляду його аллокаційної функції, формування типів відносин у міжорганізаційній взаємодії його складових.

Ключові слова: аграрний соціум, еволюція наукових поглядів, інтегрований підхід, теоретичні підходи до визначення аграрного соціуму, класифікація соціально-економічних теорій.

KRAVCHUK I. I.

Zhytomyr National Agroecological University

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF RESEARCH IN AGRARIAN SOCIETY

The research aim is ground of theoretical and methodological principles of research of agrarian society. On the basis of classification of socio-economic theories on the methodological vectors of development of society the reasonably integrated going near development of agrarian society and the conceptual going is systematized near a concept "agrarian society". The analysis of evolutionary progress of scientific looks trends is carried out to maintenance of concept "agrarian society" in plane consideration of his structure and co-operation of constituents of his system. Essence of the basic theoretical going is reasonable near determination of agrarian society -,market place, food marketing, structural, social, educational. Classification of their use is carried out in dependence on an aim and limits of theoretical and methodological ground of development of agrarian society, his structure and potential. The necessity of theoretical and methodological researches of agrarian society is well-proven for the context of consideration of him, forming of types of relations in interorganizational co-operation of his constituents, and also his role as an important subject of development of society.

Keywords: agrarian society, evolution of scientific looks, integrated approach, theoretical going near determination of agrarian society, classification of socio-economic theories.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний контекст досліджень аграрних економічних систем характеризується міждисциплінарною інтеграцією теоретико-методологічного забезпечення розвитку їх складових – соціальної, економічної, екологічної, просторової та спонукає до активізації емпіричних досліджень їхньої взаємодії. Впродовж останнього десятиліття розроблені інноваційні концепції сільського розвитку, інноваційного розвитку аграрного сектору економіки, соціально-економічного розвитку сільських територій, сільської економіки, інтелектуального капіталу села, сталого розвитку агросфери, еколого-економічного збалансованого аграрного розвитку, селяноцентризму, ендегенного потенціалу сільських територій, соціо-економіко-еколого-просторового розвитку сільського соціуму. Наразі науковий пошук продовжується у сенсі обґрунтування інституціональних, управлінських, організаційних, економічних, екологічних, мотиваційних, фінансових механізмів забезпечення аграрного сектора економіки, сільських територій, сільського соціуму. Широкий дослідницький спектр означених проблем визначає перспективний вектор наукових розвідок – теоретико-методологічне обґрунтування розвитку аграрного соціуму, що дозволить розширити межі міждисциплінарного, методологічного, прикладного, практичного формату досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемам аграрного соціуму як спільноти людей, діяльність яких пов'язана з аграрним виробництвом та його інфраструктурним забезпеченням, проживанням у сільській місцевості, спільним використанням природних, територіальних, соціально-економічних благ досліджується багатьма провідними вітчизняним економістами: О. Бородіною, Ю. Губені, В. Жуком, І. Костирко, М. Маліком, Л. Мармуль, В. Мамчуром, Л. Михайловою, О. Морозом, О. Павловим, О. Поповою, І. Прокопою, П. Саблуком, В. Терещенком, Л. Шепотько, В. Юрчишиним та багатьма іншими. На основі їх наукових праць сформовано стратегічні детермінанти розвитку аграрного сектора економіки, соціального капіталу села, сільських територій, обґрунтовано можливість розширення спектру використання міждисциплінарних підходів у дослідженні агро-соціо-економіко-еколого-просторових систем. Разом із тим, потребує методологічного обґрунтування проблема розвитку аграрного соціуму, та формування змістовної бази трактування його сутності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження аграрного соціуму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концептуальне забезпечення соціально-економічного розвитку аграрного сектору протягом тривалого часу здійснюється у площині визначення ступеню впливу

різних чинників на економічне, соціальне, демографічне, екологічне становище учасників аграрного виробництва та ідентифікацією їх з аграрним соціумом, якому притаманні особливі функції поєднання власного життя і діяльності з локальними еко-ландшафтними благами. У цьому сенсі представляє інтерес визначення спільної природи становлення аграрного соціуму та можливість згрупувати означені у всіх теоріях чинники розвитку соціуму (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація соціально-економічних теорій за методологічними векторами розвитку соціуму

Класифікація соціально-економічних теорій дозволяє виділити основні функції управління, в яких відображається інтегрований підхід до розвитку аграрного соціуму – організацію соціально-економічних формацій та інвайроментальної орієнтації ноосфери, мотивацію економічного та інституціонального забезпечення «якості існування», планування та розробку соціо-нормативних механізмів територіальної архітектури. Трансформації, що відбуваються в сучасних аграрних економічних системах, визначаються багатовекторністю проявів, зміною структури об'єктно-суб'єктних відносин, потребують залучення різних видів ресурсів та адекватного інституціонального забезпечення.

З методологічного погляду, вивчення й осмислення теоретичних концепцій соціально-економічного розвитку передбачає інтерпретацію понятійного апарату відносно аграрного соціуму та його структури. Поняття «аграрний соціум», «соціум аграрного сектору економіки», «сільський соціум», «соціально-економічний розвиток сільського господарства, аграрного сектору агро-еколандшафтів, сільських територій», «соціо-еко-економіко-просторовий розвиток» використовуються в економічних дослідженнях з метою обґрунтування комплексних, інтегрованих теоретико-методологічних підходів до суспільного розвитку. Означений понятійний апарат зустрічається у концепціях розвитку біосфери, сталою та постіндустріального розвитку [16, с. 24; 14]. Перші спроби виокремлення аграрного соціуму з'явилися у поглядах фізіократів (друга половина XVIII ст.), які вважали продукт, створений у сільському господарстві, основою економічної піраміди суспільства, а до основної ролі людини відносили «взаємовідносини з природою» у використанні «єдиного самостійного фактора виробництва – землі, природи» [6, с. 317].

У теорії й методології соціально-економічного розвитку агропродовольчого сектору у XX ст. трактування аграрного соціуму характеризується дефініційним розмаїттям. За агроіндустріальним підходом до нього відносять персонал агробізнесових структур, який ототожнюють з людським капіталом (із традиційним методологічним обґрунтуванням) й досліджують особливості його ефективного використання [23, с. 1057; 26, с. 460; 27, с. 580]. В той же час критики цього підходу вважають процес агроіндустріалізації «злоякісним» для соціально-економічних трансформацій в аграрному секторі та до основних проблем агропродовольчої економіки відносять спорадичний розвиток науково-технічного прогресу на «нерівному фронті» [41, с. 132; 22, с. 130; 28, с. 210]. У цей період досліджуються фактори взаємодії людського капіталу

та економічного середовища, до яких відносять здатність до інтелектуальної, творчої, інноваційної праці, підприємницькі здібності, фізичне здоров'я, сприятливе інституціональне забезпечення [7, с. 45].

Проблеми розвитку людського капіталу аграрного сектору економіки в цьому контексті розглядаються через призму моделі Ч. Тібу, що описує процес вибору індивідуумами середовища помешкання на основі існуючих «наборів суспільних благ». На його погляд, до локальних суспільних благ (local public good) відносяться водні ресурси, земельний простір, флора, фауна, агро-еколандшафти, вироблений продукт, надана послуга, що формують соціальну стабільність на території (яка вважається «чистим» локальним суспільним благом) [42, с. 419; 10, с. 69].

У середині ХХ ст. активізуються дослідження соціального капіталу у світових економічних та соціологічних наукових школах. П. Бурд'є, Дж. Коулмен, Р. Патмен, А. Портес наголошують на його винятковому значенні в економічному розвитку соціуму, вважають базовою формою капіталу, що містить нематеріальні фактори – соціальні взаємовідносини, норми, мережі, довіру та сприяє економічному розвитку [24, с. 33]. Означені позиції в контексті формування аграрного соціуму підтримує О. Шпикуляк, який вважає соціальний капітал села інститутом сільського розвитку, консолідуючим чинником економіко-соціальних ролей особистості селянина у соціумі і господарській діяльності в умовах реформування господарсько-територіальної системи села та системної реалізації потенціалу інститутів аграрного соціуму [19]. Погоджуючись з такою думкою щодо необхідності обґрунтування вартісних та економічних складових, відносин власності у дослідженнях соціального капіталу аграрного сектору як основи аграрного соціуму, вважаємо використання міждисциплінарного, інтегрованого, синтезованого підходів до його оцінки перспективними напрямками концептуальних досліджень.

У період обґрунтування біосферної парадигми (середина ХХ ст.) із виділенням у структурі біосфери складової – агросфери, до якої входять всі типи агроландшафтів, агробіоценозів, агроекологічних та соціально-економічних систем до аграрного соціуму відносили середовище існування значної частини населення, якому притаманні особливі фундаментальні закономірності внутрішнього розвитку, що є результатом взаємодії природних і соціально-економічних факторів, а також сільську місцевість, що включає не тільки сільські населенні пункти, а й всю територію поза межами міст [11, с. 98].

Водночас сформувались два теоретичні підходи до визначення аграрного соціуму. Згідно з першим підходом, започаткованим представниками східної школи соціально-економічних теорій, аграрний соціум ототожнюється із селом, агропоселенням, агротехнополісами, агромістечками, вважається таким, що безпосередньо взаємодіє із землею, ландшафтом, природою, є менш відчуженим від природи порівняно з урбаністичним відчуженням та більш вбудованим у природу [15, с. 67; 18, с. 88]. Згідно з другим підходом (представники західної школи соціально-економічних теорій) до аграрного соціуму відносили всіх працівників, що виконують аграрні виробничі функції (виробництво і переробка сільськогосподарської продукції) та займаються різною діяльністю у сфері інфраструктурного забезпечення аграрного бізнесу. У цьому сенсі основною вбачається «прив'язка» членів соціуму до видів аграрної діяльності, а не до місця проживання [13, с. 44]. В процесі обґрунтування теорій кумулятивної причинності регіонального економічного розвитку та регіонального постмодернізму в контексті сучасної глобальної парадигми сталого розвитку дослідники (О. Бавико, С. Дукінс, А. Маркузен, Г. Менк'ю) вбачають необхідними виділення територіально-економічних критеріїв класифікації мезосоціумів та мікросоціумів, до яких відносять економічні функції із забезпечення і підтримки власного існування на конкретній території в умовах єдності культурних, етно-ментальних укладів [1, с. 201; 29, с. 342, с. 30; 34, с. 212].

У теоріях економічного зростання (друга половина ХХ ст.) сформовано передумови становлення аграрного соціуму в залежності від характеристик територій та особливостей використання їх потенціалу в розвитку національної економіки. У рамках «теорії економічної бази» сільське господарство представляється «базовим» сектором, орієнтованим на задоволення внутрішнього і зовнішнього попиту, а до функцій аграрного соціуму віднесені створення потенціалу, забезпечення циклів відтворення та формування соціально-екологічної взаємодії (П. Де ла Курт, В. Сомбарт, Г. Ричардсон) [2, с. 111]. У процесі обґрунтування територіальної спеціалізації у «сировинній теорії» доводиться необхідність участі місцевого населення (локального соціуму) у виробництві трудомістких товарів, що зумовлює попит на трудові ресурси та зростання вартості робочої сили – заробітної плати. Економічне зростання у «теорії товарного циклу» пов'язується з розробкою нових видів продукції та вважається інноваційним процесом, що потребує «якісної праці» людей [17, с. 202; 8, с. 130].

У 70-х рр. ХХ ст. під впливом консьюмеризму відбувається переосмислення соціальної відповідальності бізнесу, державних і громадських організацій, що зумовило розвиток та укріплення значимості концепції макромаркетингу, до якого відносять «соціальний процес управління потоками товарів і послуг від виробників до споживачів з метою забезпечення ефективного погодження попиту і пропозиції і одночасного вирішення проблем соціуму» [26, с. 408]. Досить цікавою і корисною в методологічному плані є концепція локального маркетингу у трактуванні Дж. Квілча, сутність якої зводиться до необхідності врахування регіональної (локальної) гетерогенності національних ринків, особливості якої враховуються при розробці маркетингових програм, а простір аграрного соціуму є головною складовою потенціалу продовольчого маркетингу [37, с. 133; 38]. До особливостей розвитку аграрного соціуму у концепції

«ринкового місця» Д. Шульд і Ф. Кітчен відносять його інтеграційну функцію, що забезпечує формування «ринкового місця з домінантою виробника і дистриб'ютора» та сприяє поєднанню агроєколандшафтів із економічною діяльністю, соціальним маркетингом, інфраструктурним забезпеченням агробізнесу [40, с. 36; 5, с. 44].

В процесі методологічного обґрунтування залежності економічного розвитку від показника ринкового потенціалу А. Пред та Дж. Харріс запропонували модель доступності територіального ринку для економічних суб'єктів, на основі якої П. Кругман визначив засади формування агломерацій як економіко-соціально-просторових утворень з розгалуженою системою інфраструктури, в яких місцевий соціум відіграє ключову роль [9, с. 24]. З такою думкою погоджуються теоретики аграрного бізнесу Т. Радон, С. Баррет та розглядають агроіндустралізацію як фундаментальну трансформацію, пов'язану з формуванням нової специфічної соціально-економічної системи, в якій збільшується частка несільськогосподарських джерел доходу, здійснюється диверсифікація витрат домашніх господарств, відбувається зменшення доданої вартості сільського господарства в агропродовольчій системі відносно вартості несільськогосподарських секторів. У цьому сенсі соціальний (людський) актив агробізнесу ототожнюється як з виробниками сільськогосподарської продукції і продовольства, так і з працівниками інфраструктурної сфери агробізнесу без «прив'язки» до місця проживання (сільської місцевості) [38].

Згідно із структурним підходом соціально-економічний розвиток агропродовольчої сфери пов'язують з «переходом відповідальності» за розвиток сільського господарства від державного (урядового) сектору до приватного, в якому виробляється кінцевий продукт агробізнесу, а працівників розподіляють за участю в індивідуальних товарних системах із визначенням їх ролі в міжсекторальній взаємодії за схемою «зовнішнє середовище – поведінкова реакція – результативність» [33, с. 304]. Основними вимогами до працівників є вміння нівелювати моральні ризики і несприятливий відбір (опортуністичну поведінку) до укладання контрактів, оптимізувати ланцюги поставок, скорочувати трансакційні [4].

Прихильники соціального підходу до мережного аналізу агробізнесу підкреслюють роль соціальної структури, міжособистісних відносин та індивідуального положення агентів мережі, які здійснюють вплив на поведінку індивідів і колективів та результати їх діяльності. На думку М. Грановеттера, соціальні відносини впливають на економічну поведінку агентів та інституціональні угоди, що підтримують трансакції [3, с. 55]. З ним погоджується П. Адлер, що наголошує на визначальній ролі соціуму агробізнесу, який вважає ресурсом, розподіленим між структурними позиціями акторів, що утворюється в результаті взаємодії індивідів на основі їх розташування у мережі або в результаті довготривалих соціальних відносин [20]. Д. Крачарді, Д. Буртон, Р. Нібон до перспектив розвитку аграрної соціо-економічної теорії відносять концептуальне обґрунтування кооперативної поведінки та ефективності аграрного соціуму у щільних агропродовольчих мережах (dense networks), що сприяє появі довіри, створює соціальні норми і є основою кооперації [32, с. 222; 25, с. 111; 36, с. 396].

Позиції навчального підходу до аграрного соціуму підтримує В. Ачер, який до соціально-економічних функцій учасників агропродовольчих мереж відносить навчальну (learning) функцію, що ототожнюється із здатністю агентів накопичувати і засвоювати знання, розвивати специфічні навички та генерувати позитивні екстерналії іншим агентам шляхом переливу знань, сприятливих для інновацій [21, с. 118]. К. Менард, Л. Сове додають до навчальної – функції взаємозв'язку бізнес-відносин, колективної дії, конфігурації підприємницьких відносин, алокації та ідентифікують чотири типи владних відносин у міжорганізаційній взаємодії – вплив, довіру, лідерство, інституціональну підтримку [35, с. 160; 39, с. 85]. Таку позицію підтримує П. Нікітенко, який вважає людський потенціал соціуму джерелом відтворення технологій, технологічних укладів, науково-технічного прогресу, а аграрний соціум – суб'єктом розвитку суспільства, яке, на його погляд, сформується у період 2025–2033 рр. і матиме ознаки ноосферного (на відміну від кібернетичного, оптимізаційного, автономного, природничого) [12, с. 131]. Важливого значення для вивчення інституціональної та економічної динаміки аграрного соціуму набувають дослідження становлення та розвитку «економіки знань» у рамках інформаційного глобалізованого суспільства [12, с. 130].

Теоретичне узагальнення положень і дослідження проблем концептуального обґрунтування аграрного соціуму засвідчує, що всі дефініції терміну ґрунтуються на класифікації його ознак за: ієрархією середовища, за виконанням суспільних функцій, сферою економічної діяльності, територіальною належністю. При цьому аграрний соціум переважно ототожнюють з персоналом агробізнесових структур та виробниками сільськогосподарської продукції на сільських територіях, що мають єдність умов існування, особливий аграрний уклад буття і відтворюють якість життя на території існування шляхом здійснення економічної діяльності. Вважаємо, що такі положення дозволяють визначати зміст поняття «аграрний соціум» в сенсі розгляду його як спільності людей, що здійснюють економічну діяльність на різних рівнях ієрархії аграрного сектору і забезпечують відтворення власного добробуту за допомогою виконання багатоманітних функцій у сільськогосподарському виробництві, агробізнесі, інфраструктурних підгалузях, науковому та інформаційному забезпеченні.

Висновки

1. На основі класифікації соціально-економічних теорій за методологічними векторами розвитку

соціуму обґрунтовано інтегрований підхід до розвитку аграрного соціуму. Виявлено передумови формування сучасного понятійного апарату аграрного соціуму, систематизовано концептуальні підходи до поняття «аграрний соціум».

2. Здійснено аналіз еволюційних тенденцій розвитку наукових поглядів на зміст поняття «аграрний соціум» у площині розгляду його структури та взаємодії складових його системи, до яких віднесено фізіократичні, соціально-економічні, біосферні.

3. Обґрунтовано сутність основних теоретичних підходів до визначення аграрного соціуму – агроекономічний, агробізнесовий, мезосоціуму, мікросоціуму, ринкового місця, продовольчого маркетингу, структурний, соціальний, навчальний. Здійснено класифікацію їх використання у залежності від мети і меж теоретико-методологічного обґрунтування розвитку аграрного соціуму, його структури та потенціалу.

4. Доведено необхідність теоретико-методологічних досліджень аграрного соціуму в контексті розгляду його аллокаційної функції, формування типів відносин у міжорганізаційній взаємодії його складових, а також його ролі як важливого суб'єкта розвитку суспільства.

Література

1. Бавико О. Є. Просторово-мережевий розвиток економіки регіону: теоретико-методологічний аспект : [монографія] / О. Є. Бавико. – Херсон : Айлант, 2012. – 331 с.
2. Глобальные и региональные проблемы в работах Иммануила Валлерстайна : рефератив. сб. – М. : ИНИОН РАН, 1998. – 263 с.
3. Грановеттер М. Экономическое действие и социальная структура: проблема укорененности / М. Грановеттер // Экономическая социология. – 2002. – Т. 3. – № 3. – С. 53–56.
4. Дешковская Н. С. Эволюция теории агробизнеса [Электронный ресурс] / Дешковская Н. С. – Режим доступа : [http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/292\(II\)/image/292-2-303.pdf](http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/292(II)/image/292-2-303.pdf). – Загл. с экрана.
5. Інститути та інструменти розвитку територій. На шляху до європейських принципів / за ред. С. О. Максименка. – Київ : Міленіум, 2004. – 224 с.
6. Кенэ Ф. Физиократы : избр. эконом. произведения / Кенэ Ф., Тюрго А. Р. Ж., Дюпон де Немур П. С. – М. : Эксмо, 2008. – 1200 с.
7. Кендюхов О. В. Интеллектуальный капитал предприятия: методология формирования механизма управления : монография / О. В. Кендюхов – Донецьк : Дон УЕП, 2006. – 307 с.
8. Кравчук І. І. Управління в аграрній сфері України: координаційні аспекти розвитку сільського соціуму / І. І. Кравчук // Формування ринкової економіки : збірник наукових праць ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». Спец. вип. Стратегічні імперативи сучасного менеджменту». – Київ, 2012. – Ч. 2. – С. 346–355.
9. Кругман П. Пространство: последний рубеж / П. Кругман // Пространственная экономика. – 2005. – № 3. – С. 121–126.
10. Мортіков В. Д. До питання про сутність локальних суспільних благ / В. Д. Мортіков // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 68–71.
11. Назаров В. И. Учение о макроэволюции / В. И. Назаров. – М. : Наука, 1991. – С. 96–111.
12. Никитенко П. Г. Ноосферная экономика как планетарная жизнедеятельностная хозяйственная сфера цивилизационного развития / П. Г. Никитенко // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз / ИСЭРТ РАН. – 2010. – № 3 (11). – С. 127–137.
13. Носонов А. М. Территориальные системы сельского хозяйства (экономико-географические аспекты исследования) / А. М. Носонов. – М. : Янус-К, 2001. – 324 с.
14. Онегіна В. М. Аграрна політика та сталий розвиток агросфери [Електронний ресурс] / Онегіна В. М. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2011_7/pdf/01.pdf. – Назва з екрана.
15. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління : монографія / О. І. Павлов. – Одеса : Астропринт, 2006. – 360 с.
16. Попова О. Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми / О. Л. Попова. – Київ : Ін-т економіки та прогнозування НАНУ, 2009. – 352 с.
17. Розміщення продуктивних сил України : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / [С. І. Дорогунцов, Ю. І. Пітюренко, Я. Б. Олійник та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2000. – 364 с.
18. Сільський сектор України на рубежі тисячоліть : у 2 т. Т. 2. Соціальні ресурси сільських територій / Л. О. Шепотько, І. В. Прокопа, С. О. Гудзинський, В. Д. Яворський. – Київ : Ін-т економіки НАН України, 2003. – 466 с.
19. Шпикуляк О. Г. Становлення соціального капіталу в аграрній сфері трансформаційної економіки [Електронний ресурс] / Шпикуляк О. Г. – Режим доступу : <http://vadyba.asu.lt/8/28.pdf>. – Назва з екрана.
20. Adler P. S. Social capital: the good, the bad and the ugly [Electronic resource] / Adler P. S., Kwon S. W. – Working Paper, 1999. – URL: <http://www.ssrn.com>.
21. Arthur W. B. Competing technologies, increasing returns, and lock-in by historical events II // The Economic Journal. – 1989. – № 99. – P. 116–132.
22. Barry P. J. Industrialization of US agriculture: policy, research and education needs / P. J. Barry //

- Agricultural Resources Economic Review. – 1995. – 24 (1). – P. 128–135.
23. Bureau J. Agricultural productivity revisited / J. Bureau, Z. Nehring, A. Somwaru // American Journal of Agricultural Economics, 1997. – № 79 (4). – P. 1045–1063.
24. Bourdieu P. Okonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital Soziale Ungleichheiten / P. Bourdieu // Soziale Welt. S. Bd 2. – 1983. – P. 30–35.
25. Burton J. World society / J. Burton. – Cambridge : Cambridge university press, 2002. – 354 p.
26. Carlson G. Agricultural and environmental Resource Economics / Carlson G., Zilberman D., Miranowski J. – New York ; Oxford : Oxford University Press, 1993. – 500 p.
27. Chaddad F. R. Agroindustrialization of the global agrifood / F. R. Chaddad // American Journal of Agricultural Economics. – 1996. – (2). – P. 578–588.
28. Cook M. L. Agroindustrialization of the global agrifood economy: bridging development economics and agribusiness research / M. L. Cook, F. R. Chaddad // Agricultural Economics. – 2000. – № 23. – P. 207–218.
29. Dagger W. Methodological Differences between Institutional and Neoclassical Economics / W. Dagger // Journal of Economic Issues. – 1979. – Vol. XIII. – № 4, December. – P. 31.
30. Dawkins C. J. Regional Development Theory: Conceptual Foundations, Classic Works, and Recent Developments / Casey J. Dawkins // Journal of Planning Literature. – 2003. – P. 144–145.
31. Grashof J. F. Introlection to Macro-Marketing / Grashof J. F., Kelman A. – Columbus : OH, 1973. – 506 p.
32. Krackhardi D. The strength of strong ties: the importance of philos in organizations / D. Krackhardi // Network and Organizations. – Boston : Harvard University Press, 1992. – P. 216–239.
33. Marion B. IV. The Organization and Performance of the US Food System / Marion B. – Lexington, MA : Lexington Books, 1986. – 800 p.
34. Markusen A. Regions: Economics and Politics of Territory / A. Markusen. – Rowman and Littlefield Publishers, 1987. – 200 p.
35. Menard C. On Clusters, Hybrids and other Strange Forms : The Case of the French Poultry Industry / Menard C. // Journal of Institutional and Theoretical Economics. – 1996. – Vol. 152. – P. 154–183.
36. Nebon R. E. The strength of strong tier: modal networks and intergroup conflict in organization / R. E. Nebon // Academy of Management Journal. – 1989. – Ms 32. – P. 377–401.
37. Quejch J. A. Local Marketing / J. A. Quejch // Strategic Marketing Management / Ed. by R. J. Dolan. – Boston : MA, 1999. – P. 128–139.
38. Reardon T. Agroindustrialization, globalization, and international development: an overview of issues, patterns, and determinants / T. Reardon, C. B. Barrett // Agricultural Economics. – 2000. – № 23. – P. 58.
39. Sauvqe L. Effectiveness, Efficiency, and the Design of Network Governance II Proceedings of the Fifth International Conference on Chain Management in Agribusiness and the Food Industry. Wageningen / Sauvqe L. – Netherlands : Wageningen University Press, 2000. – 89 p.
40. Schultz D. E. Communicating Globally : An Integrated Marketing Approad / Schultz D. E., Kitchen Ph. J. – Chicago, 2000. – 77 p.
41. Stiglitz J. E. Economic organization, information and development / J. E. Stiglitz // Handbook of Development Economics. North-Holland. Amsterdam, 1998. – P. 118–145.
42. Tiebout Ch. M. A Pure Theory of Local Expenditures / Ch. M. Tiebout // Journal of Political Economy. – 1956. – October. – P. 416–424.

Надійшла 05.03.2017; рецензент: д. е. н. Ткачук В. І.